

ВИКЛАДАННЯ ЛАТИНИ У ДЗЕРКАЛІ ПРОФЕСІЙНОЇ ЛІНГВОДИДАКТИКИ

О. Ю. БАЛАЛАЄВА

Професійна лінгводидактика є відносно новою галуззю знань, що почала стрімко розвиватися на межі ХХ–ХХІ ст. На сучасному етапі вона займається розробкою методології (дослідженням, керуванням та моделюванням) професійно орієнтованого навчання іноземної мови, спрямованого на формування іншомовної професійної комунікативної компетенції, компоненти якої характеризують мовну особистість спеціаліста [9, с. 5].

Теоретичні основи професійної лінгводидактики закладені у працях М. Дружиніної [6], А. Крупченко [8, 9], лінгвопрофесійні аспекти проблеми викладання латини в медичних ВНЗ представлені у дослідженнях О. Бєляєвої [3–5].

Мета статті – дослідити можливість проєкції теоретичних аспектів професійної лінгводидактики на викладання латини в аграрних ВНЗ, зокрема на факультетах ветеринарної медицини.

Латина – це мова термінології для цілого спектра природничих і гуманітарних наук аграрного профілю. На сучасному етапі дисципліна «Латинська мова» викладається на шести факультетах аграрних вишів: ветеринарної медицини, агробіологічному, захисту рослин, рибогосподарському, юридичному, педагогічному. Оскільки навчання латинської мови на гуманітарних факультетах не є прерогативою аграрних закладів, суттєво не відрізняючись від навчання в інших немовних ВНЗ, тому предметом нашої уваги є вивчення особливостей викладання латини на природничих факультетах, передусім – на факультеті ветеринарної медицини, де латинська мова належить до нормативних дисциплін.

На думку А. Крупченко, професійна лінгводидактика досліджує стратегії формування професійної компетенції фахівця (професійна педагогіка) в процесі навчання іноземної мови (лінгводидактика) [8]. Деякі науковці вкладають у це поняття ширший зміст. Так, М. Дружиніна визначає професійну лінгводидактику як міждисциплінарну наукову галузь знань теорії і методики професійної освіти, що розвивається у взаємозв'язку з широким спектром різних наукових напрямів: педагогіки, психології, дидактики і методики викладання мовних та спеціальних дисциплін та займається вирішенням завдань, пов'язаних з аналізом, керуванням, проєктуванням, моделюванням, прогнозуванням процесів мовної освіти (в сфері як рідних, так і нерідних мов і культур) з урахуванням різних напрямів підготовки/спеціальностей, рівнів навчання й умов в університеті [6].

Спробуємо конкретизувати поняття професійної лінгводидактики для аграрних ВНЗ, адже мовна освіта розглядається нами в триєдності рідної, сучасної іноземної та латинської мов. Якщо навчання живої іноземної мови спрямоване на формування іншомовної професійної комунікативної компетенції студентів, то навчання мертвої некомунікативної латинської мови – на формування їхньої професійно-термінологічної компетенції. Суттєва наявна розбіжність у цілях навчання дозволяє виокремити латину з інших іноземних мов у системі мовної освіти. Відповідно, професійна лінгводидактика в аграрних ВНЗ інтерпретується нами як галузь лінгводидактики, що займається розробкою методології професійно орієнтованого навчання мов (рідної, сучасної іноземної та латинської) в системі мовної освіти студентів-аграрників з урахуванням різних напрямів підготовки і форм навчання. (При визначенні даного поняття встановлено обмеження – йдеться про ті напрями підготовки аграрних ВНЗ, де викладається латинська мова).

Залежно від трактування поняття професійної лінгводидактики, науковці визначають об'єкт і предмет цієї галузі знань. А. Крупченко вважає, що об'єктом професійної лінгводидактики є дослідження закономірностей безперервного професійно орієнтованого вивчення іноземних мов, що формує іншомовну професійну комунікативну компетенцію фахівця, а предметом – організація процесу формування професійної компетенції фахівця засобами іноземної мови [8]. М. Дружиніна наголошує на необхідності враховувати компоненту рідної мови і вбачає об'єкт професійної лінгводидактики у вивченні закономірностей та принципів організації мовної освіти для професійних цілей, а предмет – в організації діяльності з навчання рідній та іноземним мовам майбутніх фахівців [6]. (Ми погоджуємося із такою розширеною інтерпретацією об'єкта і предмета професійної лінгводидактики із поправкою на виокремлення у предметі ще однієї складової – латинської мови).

Питання про співвідношення професійної лінгводидактики та методики навчання іноземній мові вчені вирішують на основі їх взаємодії, коли методика як сукупність апробованих методів навчання іноземних мов – за суттю, практика – сама впливає на теорію, яка покликана сформулювати основні базові закономірності розвитку професійно орієнтованого навчання іноземної мови [9, с. 16]. До концептуальних ідей професійної лінгводидактики належать такі: формування мовної професійної комунікативної компетентності; мовну професіоналізацію фахівця; лінгвопрофесійне навчальне середовище; багаторівневий характер мовної професійної комунікативної компетентності; самостійне, автономне, дистанційне навчання; модульну побудову навчання; інтегративність; оптимальність індивідуальної траєкторії; формування професійних якостей засобами мови [6].

Імпульсом для розвитку її виокремлення професійної лінгводидактики вважають концепцію «Англійська для спеціальних цілей» (*English for specific purposes*) А. Вотерса і Т. Хатчинса, в якій декларується підхід, центрований на вченні (*A learning centered approach*).

Подальшого розвитку концепція «Мова для спеціальних цілей» набула у працях А. Васильєва, Н. Гвішіані, Т. Добросклонської, О. Зяблової, О. Кубрякової, В. Лейчика, Т. Назарової, А. Назаренко, В. Новодранової, О. Суперанської, С. Тер-Мінасової та ін.

За висловом О. Кубрякової, без навчання LSP – мови для спеціальних (професійних) цілей не мислиться сучасна освіта і навіть методика міжкультурного спілкування [8, с. 14].

Термін «мова для спеціальних цілей» є дослівним перекладом англійського *Language for specific / special purposes*, аббревіатура якого LSP посідає домінуючі позиції не тільки в англійській літературі, але і в багатьох інших розвинених мовах [1, с. 16]. Вкажемо лише деякі національні еквіваленти, які вживають нарівні з англійською аббревіацією LSP: у німецькомовних країнах – це *Fachsprache*; у франкомовних країнах – це французька певної науки або галузі діяльності, наприклад, *France medicale* або *France chimie* [1]; в російській мові – *подъязык* (В. Ф. Новодранова, М. Волович, К. Симонова, Г. Хасаншина, А. Глазиріна); *специальный язык, язык для специальных целей, ЯСЦ* (В. Лейчик, Н. Соболев).

Вітчизняні дослідники вживають релевантними поняттю LSP терміни «субмова» (М. Вербенец, О. Андріянова), «підмова» (Н. Орлова), «мова спеціального вжитку» (А. Ходцева, Н. Астаніна, Г. Бакаєва), «мова спеціального призначення» (Л. Туровська), «мова для спеціальних потреб» (І. Плотницька, О. Левченко, З. Кудрявцева). Слід зазначити, що у п. 3.1.3. Державного стандарту України як еквівалент термінів «LSP, *Language for special purposes*» зафіксований термін «фахова мова», якому дається таке визначення: «мова, якою послуговуються у певній предметній сфері і для якої характерне використання специфічних лінгвістичних засобів вираження» (у примітці зазначається, що специфічні лінгвістичні засоби охоплюють термінологію та фразеологію і, можливо, стилістичні і синтаксичні особливості цієї предметної сфери) [16, с. 2].

Переважає більшість згаданих досліджень LSP проводилася на матеріалі сучасних національних мов. Нещодавно О. Беляєвою було зроблено спробу розглянути в лінгвопрофесійному аспекті й навчання латинської мови [3–5]. Ці наукові розвідки становлять для нас значний інтерес, оскільки їх проблематика є дотичною до нашої роботи. Погоджуючись з О. Беляєвою у вихідних моментах її досліджень, ми не поділяємо деяких концептуальних питань, що заслуговує на окреме обговорення.

Дослідниця вважає, що «врахування фахової орієнтації та спеціалізації дозволяє розглядати теоретичні та практичні аспекти методики навчання латинської мови у медичних навчальних закладах як різновид LSP» [3, с. 51]. На наш погляд, зазначене дозволяє говорити лише про методику навчання латинської мови за професійним спрямуванням, адже для надання мові статусу LSP слід ґрунтовно проаналізувати саме поняття «мова для спеціальних цілей».

У когнітивно-дискурсивному аспекті LSP розуміють «як функціональні різновиди сучасних розвинутих національних мов» [12, с. 28; 13, с. 21]. Нині латина не належить до їх числа (і до речі, перебуває у статусі мертвої мови уже декілька століть). Тому термін «латинська LSP медицини», який активно культивується у працях О. Беляєвої, вважаємо невдалим і неточним.

LSP виростають на базі природних мов, надбудовуються над ними, набуваючи деякі нові специфічні ознаки в лексиці, словотворенні, синтаксисі, стилістиці, що дозволяють їм обслуговувати соціолінгвістичні потреби спілкування в спеціальних сферах [13, с. 22].

В. Лейчик визначає мову для спеціальних цілей як «складний об'єкт сучасного багатогранного комунікативного процесу, що включає інтелектуальне пізнання світу і позначення результатів цього

пізнання всією сукупністю власних і залучених мовних/мовленнєвих засобів відповідної національної мови» [10, с. 159].

В. Ф. Новодранова подає таке визначення: LSP – це система лінгвістичних засобів загальнонаціональної мови, яка репрезентує структури знання, що склалися в певний період розвитку науки і демонструють досягнутий у цей період особливий рівень розвитку в конкретній предметній галузі знання, який є важливим для соціуму і забезпечує його власний розвиток та прогрес; система мовних засобів, що описують певну галузь знання або діяльності і використовуються фахівцями даної галузі для однозначно інтерпретованої комунікації, пов'язаної з професійною діяльністю мовців [13, с. 31–32].

О. Беляєва під LSP розуміє «сукупність унормованих вербальних та прийнятих певною професійною групою невербальних і креолізованих засобів, котрі забезпечують професійно комунікативні потреби» [4, с. 107]. (Враховуючи вищезазначене, така трактовка LSP стосовно латини може вважатися коректною лише за умови, що згадана «певна професійна група» – це давньоримські медики).

Мову для спеціальних цілей (LSP) традиційно протиставляють мові для загальних цілей (LGP – *Language for general purposes*). На думку К. Авербуха, LGP і LSP, за великим рахунком, розрізняються лише в одному: в LGP функціонують тільки лексичні одиниці даної національної мови, а в LSP, крім лексичних одиниць тієї ж національної мови, функціонують одиниці спеціальної номінації (терміни конкретних предметних галузей) [1, с. 17].

У сучасній науці склались три основні підходи до співвідношення LSP і LGP, при цьому мови для спеціальних цілей розглядаються як: особливий функціональний стиль; особливий функціональний різновид загальнонаціональної мови; особливі субмови загальнонаціональної мови [13, с. 23].

Поняття «латинська LSP медицини» не може бути співвіднесене з жодним із них. Таким чином, термін «латинська LSP медицини» не відповідає визначенням LSP, має суперечливий непрозорий зміст і громіздку макаронічну зовнішню форму (словосполучення оформлене українською мовою, містить англійську аббревіацію і відсилає до мови латинської). Коректними можуть вважатися терміни «LSP медицини», «англійська (українська, будь-яка інша сучасна розвинута національна) LSP медицини». У разі нагальної потреби, елементи латинська і LSP можуть співіснувати в межах одного терміна за наявності протези: «латинська компонента LSP медицини», «латинська складова LSP медицини», чи вужче – «латинська термінологія LSP медицини».

Отже, розглянемо як співвідносяться поняття «термінологія» і «LSP». О. Зяблова вважає, що кожна конкретна мова для спеціальних цілей повинна розглядатися як сформована на основі системи загальнонаціональної мови (граматики, морфології, синтаксису) і як така, що відображає організовану на особливих засадах сукупність структур знання, які склалися в міру становлення і функціонування відповідної предметної галузі і, таким чином, репрезентує головну лінгвістичну складову LSP – її термінологічну лексику [7].

В. Лейчик зауважує, що термінологія посідає центральне місце, є семантичним ядром лексики мови науки, яка визнається функціональним різновидом літературної мови на сучасному етапі [11, с. 119]. Розвиваючи цю думку, В. Новодранова зазначає: мовні одиниці, що входять у професійну мову, неоднорідні. Її семантичним ядром є терміни; крім них, у мові фахівців використовуються номенклатурні одиниці, професіоналізми, а також нетермінологічна лексика, яка складається із загальнонавчаних і загальнонаукових слів [15, с. 181].

О. Беляєва, досліджуючи склад латинських термінологічних одиниць, що функціонують у медицині, виокремлює чотири групи: найбільшу групу представлено асимільованими термінологічними одиницями греко-латинського походження, зафіксованими в усіх національних медичних термінологіях сучасних європейських мов та які використовують лікарі у сучасному мовленні. Друга група – «*termini technici*» – графічно й граматично оформлені латинською мовою номінативні одиниці, поєднані в номенклатурі з офіційно затвердженим міжнародним статусом. Третю групу презентовано одиницями, які функціонують у клінічній галузі та позначають захворювання, патологічні стани, симптоми, синдроми, процеси: *acne, acme, carcinoma in situ, anthrax, asthma, empyēma, coxa vara, hernia, herpes, ictērus, naevus, oedēma, ozaena, tetānus* та ін. На думку дослідниці, «вони або взагалі не мають еквівалентів національними мовами, або, навіть у разі існування національного варіанта, перевага надається саме латинському» [5, с. 6–7].

Слід зазначити, що наведені приклади не відповідають твердженню: по-перше, значна частина цих термінів мають українські еквіваленти (*anthrax* – «сибірка», *hernia* – «грижа», *ictērus* – «жовтяниця», *oedēma* – «набряк», *tetānus* – «правець»); по-друге, власне ці еквіваленти і превалюють у професійному мовленні; по-третє, переважна кількість наведених термінів є не латинськими, а латинізованими грецькими.

До четвертої, найменш чисельної групи, дослідниця відносить специфічні клішовані синтаксичні конструкції та синтагми: *ultimum moriens, per vias naturāles, exitus letālis* тощо.

О. Беляєва вважає, що «ресурси латинської мови максимально використовуються у медичному дискурсі, представленою такими підвидами: педагогічний (навчальний), учасниками якого виступають викладач і студент, професійно-професійний (лікар ↔ лікар), професійно-непрофесійний (лікар ↔ пацієнт/його родичі), науковий, який передбачає принципову функціональну рівність його агентів (Барсукова М., Вострова С., Слоєва О.)» [5, с. 7]. Із цим положенням важко погодитись, навіть незважаючи на курйозних «агентів», що презентують науковий підвид. Адже ресурси латинської мови не можуть не лише максимально, а й рівною мірою використовуватися у зазначених підвидах мовного дискурсу. Підтвердження нашої думки можемо віднайти у працях багатьох науковців, які зверталися до вивчення субмови медицини у когнітивно-дискурсивному аспекті (В. Жури, Л. Бесекирської та ін.).

Л. Бесекирська вважає, що особливістю мови медицини є наявність в ньому езотеричного рівня. Це призвело до медичного білінгвізму: між собою, у внутрішньомедичній комунікації, лікарі використовують латину або форми термінів греко-латинського походження, а у зовнішній комунікації лікар – хворий переважає термінологія на національній основі [2, с. 2].

В. Новодранова, вивчаючи взаємодії буденного і наукового знання в медичній термінології, зазначає: численні повсякденні позначення хвороб використовуються як професіоналізми, створюючи місток порозуміння між лікарем і пацієнтом, оскільки наукові медичні терміни часто побудовані на греко-латинській основі і хворому незрозумілі. Наприклад, простріл (професіоналізм) – люмбаго (термін), задишка (професіоналізм) – диспное (термін) та ін. [15, с. 181].

На таку невірноваженість термінологічного апарату праць О. Беляєвої можна було б не звертати уваги, якщо б їх тема не стосувалася власне термінології, адже за висловом самої дослідниці: «ефективність навчання латинської мови для спеціальних цілей щонайтісніше пов'язана із розв'язанням низки проблем теоретичного термінознавства: комунікативної сутності терміна, диференціації терміна і номенклатурного найменування, виявлення термінологічних потенцій частин мови» [5, с. 7]. Не беручись ще раз «розв'язувати пов'язане» – тему «латинської мови для спеціальних цілей» – абсолютно погоджуємося з тим, що термінології слід приділяти увагу. Доречними є слова філолога-класика і визнаного дослідника LSP медицини В. Новодранової: «Термінознавство вступило у свій когнітивний період розвитку і переглядає свої традиційні уявлення про сутність терміна, про особливості наукових текстів та порушує нові проблеми про мову для спеціальних цілей... Проте класична латинська мова не змінювалася, як і раніше, латинський лексичний та словотвірний фонд використовується в сучасних термінологічних системах» [14, с. 5].

Таким чином, професійна лінгводидактика в аграрних ВНЗ інтерпретується нами як галузь лінгводидактики, що займається розробкою методології професійно орієнтованого навчання мов (рідної, сучасної іноземної та латинської) в системі мовної освіти студентів-аграрників. Латинська мова є невід'ємною складовою мовної підготовки майбутніх фахівців ветеринарного профілю, однак не може розглядатися в одному ешелоні з іншими іноземними «мовами для спеціальних цілей».

Актуальними і перспективними залишаються питання, пов'язані з дослідженням концептуальних ідей професійної лінгводидактики, способів реалізації лінгвопрофесійних принципів при навчанні латини в аграрних ВНЗ.

Список використаної літератури

1. Авербух К. Я. Общая теория термина / К. Я. Авербух. – Иваново : Изд-во «Ивановский госуниверситет», 2004. – 251 с.
2. Бесекирская Л. Интернациональная лексика в медицинской терминологии русского языка : автореф. дис. на соискание науч. степени д-ра филол. наук : спец. 10.02.01 / Люба Бесекирская. – М., 1997. – 37 с.
3. Беляева О. М. Аналіз дидактичних термінів, пов'язаних з професійно орієнтованим навчанням латинської мови / О. М. Беляева // Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна. – 2008. – вип. 12. – С. 50–54.

4. Беляева О. М. Интегративність як системоформівний принцип професійної лінгводидактики / О. М. Беляева // Вісник Черкаського університету. – Черкаси : ЧНУ імені Богдана Хмельницького. – 2009. – Вип. 149. – С. 106–109. – (Серія «Педагогічні науки»).
5. Беляева О. М. Професійно орієнтоване навчання латинської мови студентів вищих медичних навчальних закладів III-IV рівнів акредитації : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 / О. М. Беляева. – К., 2011. – 21 с.
6. Дружинина М. В. Развитие профессиональной лингводидактики в современной педагогике [Электронный ресурс] / М. В. Дружинина // Интернет-Форум Всероссийской науч. конф. с международным участием «Педагогика в современном мире». – Режим доступа : http://kafedra-forum.narod2.ru/publikatsii/nauchnie_pedagogicheskie_issledovaniya/druzhinina.
7. Зяблова О. А. Принципы исследования языка для специальных целей: на примере языка экономики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : спец. 10.02.19 / О. А. Зяблова. – М., 2005. – 40 с.
8. Крупченко А. К. Становление профессиональной лингводидактики [Электронный ресурс] / А. К. Крупченко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету : зб. наук. праць. — Чернігів, 2011. – Вип. 92. – Режим доступа : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchdpu/ped/2011_92/index.html. – (Серія «Педагогічні науки»).
9. Крупченко А. К. Становление профессиональной лингводидактики как теоретико-методологическая проблема в профессиональном образовании : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. пед. наук : спец. 13.00.08 / А. К. Крупченко. – Москва, 2007. – 46 с.
10. Лейчик В. М. Место языков для специальных целей в структуре современного развитого национального языка / В. М. Лейчик // Стереотипность и творчество в тексте : межвуз. сб. научн. трудов ; [Отв. ред. М. П. Котюрова] / Изд-во Перм. ун-та, Пермь, 2005. – С. 153–160.
11. Лейчик В. М. Новое в советской науке о терминах / В. М. Лейчик // Вопросы языкознания. – 1983. – № 5. – С. 118–127.
12. Лейчик В. М. Языки для специальных целей – функциональные разновидности современных развитых национальных языков / В. М. Лейчик // Общие и частные проблемы функциональных целей. – М. : Наука, 1986. – С. 28–43.
13. Массалина И. П. Дискурсивные маркеры в английском языке военно-морского дела / И. П. Массалина, В. Ф. Новодранова. – Калининград : Изд-во ФГОУ ВПО «КГТУ», 2009. – 278 с.
14. Новодранова В. Ф. Именное словообразование в латинском языке и его отражение в терминологии. *Laterculi vocum Latinarum et terminogum* / В. Ф. Новодранова ; Рос. академия наук ; Ин-т языкознания. – М. : Языки славянских культур, 2008. – 328 с.
15. Новодранова В. Ф. Взаимодействие обыденного и научного знания в медицинской терминологии / В. Ф. Новодранова // Науковий вісник Національного медичного університету імені О. О. Богомольця. – 2009. – № 3. – С. 177–181.
16. Термінологічна робота. Словник термінів. Ч. 1 : ДСТУ ISO 1087-1:2007. —Теорія та використання (ISO 1087-1:2000, IDT). — На заміну ДСТУ 3325-96; чинний від 2008-07-01. — К. : [б.в.], 2008. — V, 36 с. (Національний стандарт України).

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Н. Т. Тверезовська.